

■ V posledných rokoch sa u nás veľmi živo diskutuje osobitne o reprodukciu pracovných síl v poľnohospodárstve. Je všeobecne známe, že priemerný vek družstevníkov dosahuje takmer päťdesiatku, že ročné náborové úlohy v získavaní 15-ročných chlapcov a dievčat menovite do JRD a do učňovského pomeru sa neplnia a že značná časť získanej, a to ako nekvalifikovanej, tak kvalifikovanej mládeže a mladých odborníkov, odchádza z poľnohospodárstva po niekoľkých rokoch.

Problém cítia družstevníci, rodičia i samostatná mládež na dedinách i v mestách, zaoberajú sa ním politickí funkcionári, poľnohospodárski odborníci, ekonómovia, pedagógovia, osvetári a mnohí iní pracovníci. Poriadajú sa konferencie, aktívy, besedy, pohovory, píšú sa články. Sú rôzne názory. Bolo obdobie, kedy prevládala žiadnym prieskumom nepodložený názor, že hlavným a takmer jediným dôvodom nedostatočného zaujmu mladých ľudí o poľnohospodárstvo je nižší stupeň kultúrneho života dediny ako mesta. Ako však si v tejto súvislosti vysvetlí fakt vzrastu obcí do 2000 obyvateľov? Prečo značná časť mladých ľudí, ktorí pracujú v meste a bývajú na dedine si tu po založení rodiny často stavia obytný domček a nemigruje z vidieka?

V poslednom čase sa formuje v súvislosti s rozpracúvaním záverov XII. sjazdu KSC na tieto otázky komplexnejší pohľad. V snahe prispieť aspoň získaním ďalších názorov a podnetov pre hľadanie riešenia tohto problému, alebo overenia doterajšej cesty, zorganizovalo sociologické oddelenie VÚZE a VÚPE — pobočky v Bratislave anketu o problematike poľnohospodárskej mládeže. Nešlo o mládež všeobecne. Sústredili sme sa na mladých ľudí do 20 rokov, čo vyplynulo predovšetkým zo zohľadňovania reprodukčného procesu pracovných síl, ich získavania, odbornej prípravy a praktického uplatnenia v konkrétnych podmienkach poľnohospodárskeho podniku.

Aj keď obsahom, formou a rozsahom nemôže anketa slúžiť za reprezentatívny faktografický materiál pre autentickú vedeckú analýzu a syntézu problémov mládeže v poľnohospodárstve, predsa sú jej výsledky zaujímavé o podnetné. Môžu poslúžiť pre prípravu dôkladného objektívneho rozboru súčasného nedostatku, predovšetkým mladých pracovníkov, a to najmä v jednotných roľníckych družstvách.

METODICKÝ POSTUP

Potrebu rýchlych a rozsahove širších informácií o problematike poľnohospodárskej mládeže vyvolal seminár o pracovných silách, ktorý zorganizoval Poradný sbor pre sociálne a kultúrne otázky v poľnohospodárstve pri VÚZE v Prahe.

Boli sme si vedomí toho, že a n k e t a, ktorú sme zvolili, ako jedna z najčastejších techník dotazníkovej metódy výskumu, má popri svojich prednostiach aj rad nedostatkov. Jej hlavnou nevýhodou je subjektivita. Subjektívnosť však do určitej miery vylučovali v našom prípade otázky, ktoré predpokladali interpretáciu objektívne existujúcich faktov, nezávislé oboslanie viacerých inštitúcií a požiadavka kolektívnej odpovedi ich orgánov. Tým bola možná aj určitá verifikovateľnosť odpovedí. Možno teda povedať, že išlo viac-menej o typ objektívnej ankety, aj keď subjektívny vplyv respondenta nemožno pri tejto technike nikdy vylúčiť absolútne. Ďalším vážnym záporom je návratnosť dotazníkov, ktorú však sme zvýšili vyšším počtom oboslaných jednotiek a zložiek.

Na druhej strane sa plne preukázala pohotovosť, operatívnosť a nízke náklady, ktoré prednosti hovoria aj za využívanie takej dotazníkovej metódy šetrenia akou je anketa. Okrem toho v našom prípade išlo o rýchlu a obmedzenú sondu, ktorú anketa vcelku splnila.

Pri stavbe otázok sme vychádzali z komplexne chápaného problému poľnohospodárskej mládeže. Zohľadnili sme aspekt ekonomický, technický, organizačný, psychologický, kultúrny a niektoré ďalšie. Reprodukciu pracovných síl v poľnohospodárstve sme pochopili nie ako jednostranný, ale ako zložitý spoločenský, respektíve sociologický proces.

Dotazník obsahoval 6 otázok s niekoľkými podotázkami. Mal teda otázky ako otvorené, tak zatvorené alebo čiastočne zatvorené, prípadne konjuktívne. Prvá sa dotýkala hlavných príčin súčasného nedostatku mladých ľudí v poľnohospodárstve. Druhá skúmala hodnotenie účinnosti opatrení strany a vlády medzi XI. a XII. sjazdom KSC na zlepšenie podmienok pre získanie mladých ľudí do poľnohospodárstva. Tretia nadväzovala na druhú návrhmi na ďalšie opatrenia. Štvrtá rozoberala príčiny odchodu mládeže z konkrétneho poľnohospodárskeho podniku a podotázkami sa orientovala na pracovné prostredie a spôsob práce, výšku zárobku, úroveň bývania, zásobovania a občianskej vybavenosti a iné okolnosti. Piata zisťovala, ako je v oboslanom podniku zabezpečený trvalý prílív mladých ľudí, koľko ich v ňom pracuje, aké majú pracovné a spoločenské podmienky, aká je možnosť zvyšovania ich kvalifikácie a konečne ako sú mladí ľudia spokojní s prácou v konkrétnom poľnohospodárskom podniku. Šiesta otázka sledovala vlastné vykonané opatrenia podniku a jeho návrhy na zvýšenie záujmu mládeže o prácu a život v poľnohospodárstve a na dedine. Otázky sme očíslovali 1—6, podotázky a—f a podľa označenej špecifikácie sme žiadali odpovede.

Z celkovej stavby otázok vyplýva, že sa vzájomne, a to ako formálne-logicky, tak vecne, kontrolovali. Jedny hľadali príčiny sondovanej problematiky, druhé návrhy na riešenie, čo spolu s ich vzájomne korešpondujúcimi veličinami umožňovalo značný stupeň objektívnosti odpovedí.

Pre oboslanie sme volili, vzhľadom na krátkosť času, nevelký vzorok. Dotazník dostalo 45 JRD, čo je takmer 2 %, a 12 ŠM, čo je zhruba 15 % podnikov. Okrem predstavenstiev JRD a riaditeľstiev ŠM ho obdržali aj riaditeľstvá ZDŠ v príslušných obciach. Vzorok vystihoval všetky prírodné a ekonomické i spoločenské podmienky nášho poľnohospodárstva a pokiaľ ide o konkrétne podniky, výber bol náhodilý. Na odpovediach JRD, ŠM a ZDŠ bolo vidieť vzájomné konzultovanie, a tým aj kolektívnosť. Nedalo sa však z nich posúdiť, do akej miery sa na nich podieľala aj zainteresovaná mládež v konkrétnom poľnohospodárskom podniku. Pre budúcnosť bude správne oboslať aj organizácie ČSM a prípadne aj MNV, ktoré by rozšírili pohľad ďalších funkcionárov na túto nejednoduchú problematiku.

V získaných materiáloch však nebolo rozporov alebo podstatných odlišností. Pomerná zhoda a jednoznačnosť odpovedí, ako aj ich náhodilá previerka, ukázali na zhruba rovnakú podstatu anketovaných otázok. Preto bolo možné prísť k záveru, že predmetná anketa umožnila dosiahnuť vytýčený cieľ a poskytla podnety pre ďalší hlbší sociologický výskum reprodukcie pracovných síl v poľnohospodárstve.

SPRACOVANIE A VÝSLEDKY ANKETY

Pri spracovaní ankety sme s jej výsledkami narábali ako so súborom odpovedajúcich družstiev a majetkov. Zvolili sme triedenie podľa výrobných oblastí.

Metodika nepredpokladala precízne matematicko-štatistické spracovanie materiálu, s prísnyimi korelačnými závislosťami medzi jednotlivými faktormi alebo ich skupinami, neumožňovala ho dobre ani početnosť súboru a nedovoľovali to ani časové a technické podmienky. Avšak odpovede na každú otázku sú kvantifikované podľa sektorov a v ich rámci aj podľa výrobných oblastí. Táto kvantifikácia a metóda aritmetických priemerov umožnila vyvodiť poradie dôležitosti a tým aj váhu vplyvu jednotlivých faktorov, respektíve ich skupín a dedukovať medzi nimi aspoň tie najzákladnejšie vzťahy.

Rozsah tohoto príspevku nedovoľuje zaoberať sa každou otázkou osobitne. Sústreďme sa preto na syntetické hodnotenie faktorov, ktoré odpovedajúce JRD a ŠM uviedli ako príčiny nedostatku mladých ľudí v poľnohospodárstve a

I. Váha vplyvu faktorov spolu v %

Faktor	JRD				ŠM		
	KR	Z	H	spolu	KR	Z	spolu
Výška zárobku	26,2	29,5	33,7	29,0	11,8	17,6	14,3
Charakter a kultúra práce	19,5	23,7	22,1	21,6	20,6	17,6	19,3
Sociálne podmienky práce a života	17,6	21,5	19,4	19,5	29,4	27,4	28,5
Váha faktorov hmotnej zainteresovanosti v širšom zmysle spolu	63,4	74,7	75,3	70,1	61,8	62,6	62,1
Podmienky kultúrneho a spoločenského života	10,4	7,2	9,1	9,0	19,1	19,6	19,3
Úroveň výchovy (rodina, ZDŠ, PŠ)	9,8	10,0	7,8	9,6	8,8	9,8	9,2
Ostatné podmienky spolu	16,4	8,1	7,8	11,3	10,3	8,0	9,4
Váha ostatných spoločenských faktorov spolu	36,6	25,3	24,7	29,9	38,2	37,4	37,9

KR = kukuričný a repársky výrobný typ

Z = zemiakársky výrobný typ

H = horský výrobný typ

ako návrhy na odstránenie týchto príčin podľa jednotlivých otázok. Vy-
chádzali sme z frekvencie príčin a návrhov v príslušných odpovediach a pomo-
cou matematicko-quantitatívnych vzťahov sme zostavili poradie a váhu vplyvu
jednotlivých faktorov, ktoré vytvárajú súčasnú problematiku poľnohospodárskej
mládeže (tab. I).

Čo všetko ukazujú výsledky ankety spracované v uvedenej syntetickej ta-
bulke?

1. V poradí na prvom mieste je, a tým aj najväčšiu váhu vplyvu na ne-
dostatok mladých ľudí na JRD má výška zárobku, respektíve dôchod-
dok. Tento faktor je na celom počte odpovedí zastúpený až 29 %, čo je vôbec
najvyšší docielený podiel v celom súbore. Úroveň odmeny porovnávajú družstvá
s primeranými odvetviami v priemysle a dávajú ju do vzťahu s pracovným čas-
som, namáhavosťou, prostredím, pravidelnosťou a inými momentami.

Na ŠM, ktoré odmeňujú podľa vykonanej práce pevnými sadzbami a ktoré
umožňujú oproti priemeru v družstvách vyšší dôchodok, je váha tohoto faktora
so svojimi 14,3 % až na štvrtom mieste.

2. V poradí druhú hodnotu, 21,6 %, docielil na družstvách charakter
a kultúra práce. Patrí sem sezónnosť, smennosť, technika a technológia,
biologická podstata výroby, prírodné vplyvy a niektoré ďalšie zvláštnosti, ktoré
špecifikujú ako spôsob práce, tak režim pracovného dňa.

Rovnako tak je tento faktor na druhom mieste aj na ŠM a dosiahol takmer
toho istého podielu, 19,3 %, ako na družstvách.

3. Na treťom mieste sú svojim 19,4 % podielom na JDR sociálne
podmienky práce a života. Zahrňujú hygienické a sociálne zariade-
nia pracoviska a pokiaľ ide o družstvá, predovšetkým a hlavne sociálne zabez-
pečenie počas pracovnej neschopnosti alebo staroby. Bytový problém je v tomto
faktore vonkoncom nevýrazný, pretože ide o malé počty mladých ľudí, ktorí do
svojho 20. roku bývajú prevažne s rodičmi.

Pre ŠM je vyššie uvedený faktor najzložitejšou problematikou reprodukcie
pracovníkov. Na rozdiel od JRD participujú na jeho 28,5 % podiele predovšetkým
byty a sociálne zariadenia pracovísk. Je to aj logické. ŠM sú obyčajne excen-
tricky položené, bytová výstavba na nich veľmi zaostala a mládež, ktorú majú,
pochádza prevažne zo širšieho okolia, nemôže denne cestovať k rodičom, po-
trebuje slušné bývanie v mieste svojho zamestnania.

4. Štvrté miesto na JRD patrí podmienkam kultúrneho a spo-
ločenského života. Oproti predchádzajúcim poklesla váha tohto faktora
viac ako o dve tretiny, respektíve o polovicu a na družstvách reprezentuje len
9 % odpovedí. Ide predovšetkým o klubovne s bežným vybavením prostriedkami
masových komunikácií (tlač, rozhlas, televízia, film atď.), ďalej spoločenskými
hrami a príručnými knižnicami. Ide však aj o väčšie a náročnejšie priestory,
ako sú kultúrne domy a v nich sály s divadelnými javiskami a možnosťou spo-
ločenskej zábavy, ďalej o telovýchovné a športové zariadenia. Všetky tieto, prí-
padne ďalšie prostriedky hmotnej kultúry na úrovni súčasného štandardu sú ne-
vyhnutným predpokladom intenzívneho kultúrneho a spoločenského života teraj-
šej mládeže aj na dedine.

Na ŠM sa tento faktor delí s charakterom a kultúrou práce o druhé a tretie
miesto a jeho váha je oproti družstvám viac ako dvojnásobná (19,3 % oproti
9 %). Faktor výšky zárobku, ktorý je na JRD na prvom mieste, je na ŠM
až štvrtý, teda aj za podmienkami kultúrneho a spoločenského života. To vzhľa-
dom na rozdielnú úroveň odmeňovania v týchto dvoch sektoroch znamená, že

s vyšším dôchodkom na ŠM stúpajú adekvátne aj vyššie požiadavky na podmienky kultúrneho a spoločenského života. Naproti tomu na JRD čiastočne zastierajú váhu tohto faktora nedostatočne uspokojené hmotné záujmy na strane jednej a relatívne lepšia vybavenosť dediny prostriedkami hmotnej kultúry oproti ŠM, ktoré sa nachádzajú mimo centra sídliska dedinskej aglomerácie, na strane druhej.

5. Na piatom mieste je svojou váhou, a to spoločne ako na JRD, tak na ŠM a s takmer rovnakými hodnotami (JRD 9,6 %, ŠM 9,2 %) faktor v ý - ch o v y v komplexe rodina, základná škola a odborná poľnohospodárska škola (ZDŠ a POU). Odpovede poukazujú na obsah a formy výchovy. Podľa nich tu chýbi predovšetkým adekvátne docenenie spoločenského významu poľnohospodárstva. Už rodičia často odrádzajú svoje deti od orientácie na toto odvetvie. Základná škola nielen že nepodnecuje dostatočne a systematicky záujem žiakov o poľnohospodárstvo cez biológiu a vzťah k prírode, ale neraz šablónovitým rozmiestňovaním odkazuje slabších žiakov pre prácu v JRD alebo na ŠM. Značne negatívne vplýva na rozhodovanie sa žiakov pre prácu v poľnohospodárstve aj nevhodne volená brigádnická výpomoc v rámci „práce na pozemkoch“ alebo mimo nej. Nedostatočná kadrová a materiálno-technická vybavenosť poľnohospodárskych odborných učilišť taktiež nepôsobí dostatočne stimulujúco na poľnohospodársky dorast.

Aj keď vo výchove nemožno vylúčiť jej p s y c h i c k ú závislosť na objektívnom postavení celého odvetvia a menovite sektoru družstiev v národnom hospodárstve, predsa len by cieľavedomá sústredená výchovná práca znamenala jednak správnejší prístup mládeže k poľnohospodárstvu, ktoré produkuje základné články životnej úrovne, a jednak by pomáhala mnohé problémy rýchlejšie riešiť ako v samotnom poľnohospodárstve, tak mimo neho. Ide tu predovšetkým o aktívny účinok cieľavedomého výchovného procesu jednak na voľbu povolania a potom jednak na vytváranie čo najlepších životných podmienok v poľnohospodárskom podniku vlastnými silami.

6. Posledné miesto zaujímajú ostatné podmienky spolu, ktoré obsahujú niekoľko faktorov s ich jednotlivou váhou pod 5 %. Sú to všetko príčiny alebo návrhy, ktoré sú odvislé od riešenia základných otázok. Patrí sem napríklad spôsob a technika náboru alebo administratívnym spôsobom zabezpečovaný návrat niektorých mladých pracovníkov z priemyslu do poľnohospodárstva. Okrem závislosti alebo odvodenosti od riešenia základných otázok sa v odpovediach vyskytli tieto faktory len veľmi sporadicky. To však neznamená, že v jednotlivých prípadoch nemôže mať konkrétna prax náboru vážny negatívny vplyv.

Detailnejší pohľad na tabuľku pod zorným uhlom výrobných typov ukazuje taktiež zaujímavé vzťahy. Váha prvých troch faktorov (dôchodok, charakter a kultúra práce, sociálne podmienky) stúpa na JRD od kukuričného a repárskeho výrobného typu k zemiakárskemu a horskému. Osobitne výrazná je táto tendencia vo faktore zárobku, a to ako na JRD, tak na ŠM. Z toho možno usúdiť na jednej strane na vyššiu ekonomickú konsolidovanosť poľnohospodárskych podnikov a menej iných pracovných príležitostí v priemyselne nerozvinutom kukuričnom a repárskom výrobnom type a na nižšiu efektívnosť družstiev, ako aj na dostatok výhodnejších pracovných príležitostí v priemyselných podnikoch industrializovanej horskej oblasti.

Globálne posúdenie údajov ankety spracovaných v tabuľke I umožňuje popri poradí jednotlivých faktorov aj ich určité zoskupenie. Faktory, ktoré sa do-

týkajú materiálnych otázok (dôchodok, charakter a kultúra práce, sociálne podmienky) sme zoskupili ako faktory hmotnej zainteresovanosti v širšom zmysle. Svojou váhou predstavujú 70,1 % na JRD a 62,1 % na ŠM a tvoria absolútnu prevahu príčin nedostatku mladých ľudí v poľnohospodárstve a návrhov na odstránenie týchto príčin. Ostatné spoločenské faktory pozostávajú predovšetkým z otázok kultúrneho a výchovného charakteru. Spolu reprezentujú 29,9 % na JRD a 37,9 % odpovedí na ŠM, na ktorých majú podmienky kultúrneho a spoločenského života dvojnásobne výraznejšiu funkciu ako v družstvách. No i napriek tomu je tu vcelku jasná závislosť nadväzovacích faktorov na materiálnych.

S U H R N

Anketa svojimi výsledkami ukázala, že úroveň hmotnej zainteresovanosti, či ju už chápeme užšie, len cez priamy zárobok, alebo širšie, vrátane komplexu sociálnej problematiky, má určujúcu funkciu v rozhodovaní sa mládeže pre poľnohospodárstvo alebo iné odvetvie ľudskej činnosti. Na druhej strane však váha vplyvu jednotlivých faktorov v rozdielnych podmienkach poukazuje na organickú spätosť ostatných spoločenských faktorov, ako je kultúra, výchova a ďalšie s materiálnymi podmienkami. Za určitých podmienok odmeňovania môže primárnu funkciu prevziať faktor kultúry a spoločenského života, ako to ukazujú odpovede štátnych majetkov.

Z rozboru odpovedí na anketu možno usúdiť, že ani jeden faktor neplatí absolútne a najmä nie izolovane. Je tu vždy vzájomná závislosť a komplexnosť, i keď jeden pôsobí výraznejšie, druhý menej výrazne, i keď vcelku priznáme materiálnej zainteresovanosti limitujúcu úlohu.

Komplexnejšie opatrenia politických a hospodárskych orgánov na zlepšenie reprodukčného procesu pracovných síl v poľnohospodárstve po XII. sjazde KSČ zohľadňujú materiálne i morálne faktory. Zlepšenie podmienok sociálneho zabezpečenia, výstavby bytov, výchovy učňov a iné momenty by mali postupne doriešiť problém plynulého dopĺňovania poľnohospodárstva dorastom nielen z kvantitatívneho, ale aj z kvalitatívneho hľadiska.

Bude správne po nejakom čase presondovať účinnosť týchto opatrení zopakovaním ankety s ohľadom na jej pozitívne i negatívne skúsenosti a výsledky.

Došlo dne 17. 2. 1965

Literatúra

1. Szostkiewitz S.: Sociologický výskum — procedúry a techniky. VPL Bratislava 1964. — 2. Štatistické materiály ÚKĽKŠ a MZLVH.

Некоторые социологические аспекты воспроизводства рабочей силы в сельском хозяйстве Словакии

Результаты анкеты показали, что уровень материальной заинтересованности, в более узком смысле слова только через непосредственный заработок, или в более широком смысле слова, включая комплекс социальной проблематики, играет решающую роль при

выборе профессии молодежью в пользу сельского хозяйства или иной отрасли человеческой деятельности. С другой стороны, однако, значение влияния отдельных факторов в различных условиях указывает на органическую связь остальных общественных факторов, как например, культура, воспитание и подготовка и т. п. с материальными условиями. При известных условиях оплаты труда первичную функцию может взять на себя фактор культуры и общественной жизни, как об этом свидетельствуют ответы государственных хозяйств.

По анализу ответов на анкету можно судить, что ни один из факторов не имеет абсолютной действительности, в особенности же не изолированно. Всегда существует взаимная зависимость и комплексность, даже если один фактор действует более отчетливо, а другой менее, если даже решающая роль материальной заинтересованности в общем не отрицается.

Комплексные мероприятия политических и хозяйственных органов по улучшению процесса воспроизводства рабочей силы в сельском хозяйстве после XII съезда КПЧ учитывают материальные и моральные факторы. Улучшение условий социального обеспечения, жилищного строительства, обучения учеников и другие моменты должны были бы постепенно решить проблему постоянного пополнения сельского хозяйства молодежью не только с точки зрения количества, но и качества.

Правильным будет, спустя некоторое время, прозондировать снова действенность этих мероприятий повторением анкеты с учетом ее положительных и отрицательных результатов и опыта.

Some Sociological Aspects of the Reproduction of the Labour Force in Agriculture in Slovakia

The results obtained in an inquiry have shown that the degree of material interest, both in its narrower sense, i. e. with regard to the direct earnings, or in its wider sense, i. e. including the complex of social problems, has a determining function in the deciding of young people to work in agriculture or in another branch of human activity. On the other hand, however, the weight of the influence of individual factors under different conditions indicates an organic connection of the other social factors, as are culture, education, etc. with material conditions. Under certain conditions of remuneration the primary function may be performed by the factor of culture and social life, as has been shown by the replies of state farms.

On the basis of an analysis of the replies to the inquiry it may be assumed that not a single factor is valid absolutely, and particularly not if isolated from other factors. There is always a mutual dependence and complexity, even if the effect of one is more marked and of another less so, even if, on the whole, we ascribe to the material interest a limiting role.

The more complex measures taken by political and economical bodies for the improvement of the reproduction process of the labour force in agriculture after the XIIth Conference of the Communist Party of Czechoslovakia consider both material

and moral factors. Improvement of the conditions of social security, house-building, schooling of apprentices, and other moments should gradually solve the problems of a fluent supplying of agriculture with young workers, and that not only from the quantitative but also from the qualitative point of view.

It will be appropriate to check, after some time, the effectiveness of these measures by a repetition of this inquiry with regard to its positive and negative results.

Inž. Dušan Sagara,

Výskumný ústav poľnohospodárskej
ekonomiky, sociologické oddelenie,
Bratislava, Suvorovova 16